

Літаратура

1. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И. Н. Жукова [и др.]. – М. : Флинта : Наука, 2013. – 263 с.
2. Тарасов, Е. Ф. Язык как средство трансляции культуры / Е. Ф. Тарасов // Язык как средство трансляции культуры : сб. ст. / Рос. акад. наук [и др.] ; редкол.: М. Б. Ешич (отв. ред.) [и др.]. – М. : Наука, 2000. – С. 30–45.
3. Тучинский, А. В. Культурные концепты славянского мира как инструмент подготовки специалиста в области межкультурной коммуникации в Республике Беларусь / А. В. Тучинский // Высшая школа: проблемы и перспективы : материалы 13-й Междунар. науч.-метод. конф., Минск, 20 фев. 2018 г. : в 3 ч. Ч. 2. – Минск : РИВШ, 2018. – С. 315–319.
4. Щерба, Л. В. Преподавание языков в школе: общие вопросы методики : учеб. пособие / Л. В. Щерба. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2002. – 160 с.

С. М. Тычына (Беларусь)

ВОБРАЗ ДЗІЦЦАЎ Ў ДРАМЕ «РАСКІДАНАЕ ГНЯЗДО» Я. КУПАЛЫ

У XIX ст. узнікае асабліва цікавасць пісьменнікаў да дзіцяці як да асобы. Для аўтараў гэтага часу дзіця – гэта найперш увасабленне беззаганнасці, бязгрэшнасці (праўда, у «Дзядках» А. Міцкевіча чыстыя душы малых не могуць патрапіць у рай, бо не зведалі ў жыцці нічога горкага). У творчасці пісьменнікаў з'яўляецца матыў «пакрыўджанага дзіця», які для некаторых аўтараў (Ф. Дастаеўскі, Ч. Дзікенс) становіцца скразным. У Ч. Дзікенса шэраг раманаў прысвечаны лёсу дзіця (напрыклад, «Прыгоды Олівера Твіста», «Дзвід Коперфільд»). Праблема выхавання дзіця і яго сталення ў жорсткіх умовах «дарослага свету» не ў апошнюю чаргу хвалявала пісьменніка ў сувязі з яго асабістым жыццёвым вопытам. У творчасці Ф. Дастаеўскага тэма лёсу дзіця (нават дакладней – пакутаў дзіця) таксама з'яўляецца вельмі важнай. Ёй прысвечаны старонкі ў «Братах Карамазовых», «Зняважаных і абражаных», «Вечным мужы». Яна, як адзначыў М. Бахцін, раскрываецца ў некаторых снах герояў Ф. Дастаеўскага, дзе перарастае ў асобную тэму – тэму пакрыўджанай дзяўчынкі (у сненні Свідрыгайлава) [1, с. 262]. Пазней даследчык Д. Нячаенка ў сваёй працы «Сон заповетных поўна знакаў» зробіць выснову: «Вобраз дзіцячай цнатлівасці, рахманасці, беззаганнасці, «дзіця» – прынцыповы і шматсэнсавы мастацка-філасофскі сімвал у сістэме паэтыкі Дастаеўскага» [3, с. 277]. Дзіця ў рускіх рэалістаў не толькі мера чысціні, любові, але і папрок грахоўнаму чалавеку (варта ўгадаць немаўля на руках Божай маці і словы Ісуса пра дзіцей і Царства Нябеснае [гл. Мацвей: 18; 1–7]). Таму ўзнікненне ў снах герояў вобразу дзіця, якое агідна хіхікае, успрымаецца як сімвал маральнага падзення чалавека, сімвал жудасны па сваёй яркасці.

Пільная ўвага пісьменнікаў XIX ст. да праблем маленькага чалавека паўплывала на далейшае развіццё характараў малалетніх герояў у літаратуры XX ст., дзе дзіця – не толькі статычны вобраз, але і яркі, дзейсны персанаж. Напрыклад, у драме Янкі Купалы «Раскіданае гняздо» сустракаецца дзіця, якое займае ў творы такое ж важнае месца, як і дарослыя героі. Маецца на ўвазе, безумоўна, Данілка, якога аўтар у першадруку ахарактарызаваў наступным чынам: «Данілка – 14 г. Разумны хлопец не па сваіх гадах, чамусьці лічаць яго скарэй за дурнаватага, чымся за разумнага. Цікавіцца ўсім чыста, але часта непападае задае пытанні. Яму ўсе патураюць, мала зварочваюць на яго асобу ўвагу» [4, с. 387]. Данілка мірыцца са сваім статусам «дзіця» і не крыўдуе, калі да яго слоў не прыслухоўваюцца. Але, трэба сказаць, ігнаруюць яго цалкам не апраўдана. Значная частка па-жыццёваму мудрых выказванняў, назіранняў

і заўваг належыць менавіта гэтаму герою. У яго свая пазіцыя, свой погляд на ўсё. Яму бракуе вопыту і ён спрабуе дабіцца ў людзей адказу на пытанні, якія яму падаюцца важнымі («Мусіць, вялікі, дзедка, свет гэты? Ці канец яму ёсць дзе, ці няма? Я ні ў каго не магу гэтага даведацца» [4, с. 254]). Пры гэтым ён разумее, што ў дарослых не на ўсё ёсць адказ, што дарослыя яшчэ болей заблыталіся ў пытаннях, у жыцці, чым дзеці, для якіх усё дастаткова проста (асабліва гэта слухна ў дачыненні да яго малых браціка Юркі (6 гадоў) і сястрычкі Аленкі (7 гадоў), якія «ўва ўсіх актах драмы найбольш нема паміж сабой гуляюць або спяць» [4, с. 387]). Выказванні Данілікі з аднаго боку простыя, без падтэксту. З іншага боку, у яго кароткіх заўвагах сканцэнтравана вельмі багата інфармацыі. Напрыклад, у канцы драмы старац бачыць Зоську і з жахам выгуквае: «Божа! Божа! Што з яе асталося?» [4, с. 259]. Данілка адказвае яму: «Толькі цень ды вянок з лісця» [4, с. 259]. Ён адразу разумее, што старац найперш мае на ўвазе не вонкавы выгляд дзяўчыны, а яе душэўны стан. Ад вясёлай дзяўчыны, якая верыла ў прыгожыя сны і шчасце, не засталася нічога.

У Данілікі ёсць свая мэта ў жыцці, і для дарослых яна выглядае дастаткова несамавіта – зрабіць добрую скрыпачку і іграць на ёй. Але, як слухна заўважае П. Васючэнка ў манаграфіі «Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм», шэраг нібыта выпадковых рэчаў, якія сустракаюцца ў творах Я. Купалы, з'яўляюцца вобразамі-сімваламі: «...тапор у руках Сама (драматычная паэма «Сон на кургане) або Сымона («Раскіданае гнездо»), гуслі на грудзях у аднаго з ганцоў у паэме «На Кушцу», скрыпка, якую майструе Данілка («Раскіданае гнездо»), славуата балалайка, што вісіць на сцяне ў кватэры калежскага рэгістратара Мікіты Зноска («Тутэйшыя»). Спарадычнасць гэтых артэфактаў нібыта навідавоку. Але ў мастацкай сістэме Купалы гэтыя вобразы, нягледзячы на іх лакальнасць і рэчывнасць, займаюць значнае месца. Тапор сімвалізуе змаганне і гвалт, скрыпка – нерэалізаваную прагу гармоніі і хараства, гуслі – вобраз мастацтва і адвечнае, неўміручае красы» [2, с. 60]. Данілка трымаецца за сваю скрыпку, як за нешта больш каштоўнае за яго асабістае жыццё. Тут трэба адзначыць наступны момант: як гармонію і шчасце разбурае гвалт і злосць, так скрыпачка Данілікі ўвесь час знаходзіцца пад пагрозай знішчэння ад гневу блізкіх. Першапачатковы варыянт скрыпкі (можа быць, не такі і ўдалы) бачка са злосці паламаў. Калі Данілка рабіў новую, то яе сапсаваў вярхнік 3-за Сымона. Разам з тым, са скрыпкай Данілка нейкім чынам звязвае сваё прызначэнне на зямлі: «Ну, але затое калі і зраблю, дык вот жа зайграю – цэлы свет дзіву дасца!» [4, с. 205]. Ці: «Я незадоўга ўжо скрыпку сваю скончу і так тады зайграю, так зайграю, што ўжо нікому з нас так галасіць не захочацца!» [4, с. 219]. Словы Данілікі можна суаднесці з вершам Ф. Багушэвіча «Мая дудка».

Можна зрабіць выснову, што Данілка бачыць сябе ў ролі песняра, якому будзе наканавана замест жалобнай песні граць песню радасці. З гэтым меркаваннем судносяцца і іншыя выказванні Данілікі: «Як уважаю, то, мусіць, толькі я адзін новым парадкам на сваёй новай скрыпцы зайграю» [4, с. 207]. Трактаваць гэтыя словы можна па-рознаму. Ці тое ім зроблена своеасаблівае прароцтва, што ніхто са старэйшага пакалення не ўбачыць «новых парадкаў», якіх, паводле слоў старца, яшчэ не прыдумалі. Ці ён намагае на тое, што менавіта ён, Данілка, і стане творцам новых парадкаў, якія зробіць людзей шчаслівымі (тут згадаем іншыя творы Я. Купалы, у якіх ён выказвае спадзяванне на наступныя пакаленні, якія здолеюць расставіць усё на месцы (напрыклад, верш «І прыйдзе»)).

У вуснах Данілікі дзейнасць кожнага члена сям'і набывае сімвалічнае значэнне: «Вось дык пайшла ў нас сёння работа! Зоська вянок уе, Сымон крыж робіць, мамка торбачкі шые, а я скрыпачку раблю» [4, с. 234]. Адпаведна: Зось-

ка рыхтуецца да выселля, Сымон – да пакутаў, маці – да жабрацтва, Данілка – да грання-абуджэння людзей. Заўважым, што Данілка не хоча дапамагаць брату. Крыж – шматсэнсавы сімвал. Гэта і боль, і пакуты, і ахвяраванне сабой дзеля іншых, гэта і цяжкі лёс чалавека. Шлях Сымона і шлях Данілки – розныя. Нездарма ў канцы твора сям’я Зяблікаў падзяляецца. Пакуль Сымон вырашае, якім чынам трэба змагацца – розумам ці сякерай, Данілка разважае, кім лепш быць у цяперашніх абставінах, – мядзведзем, варонай, львом ці сокалам (апошнімі двума быць занадта цяжка). Па сутнасці, меркаванні Данілки ідуць у тым жа кірунку, што і ў Сымона. Леў ці сокал – сімвалы змагацца, свабодалюбівага, мужнага, смелага, моцнага чалавека, які пераадолее ўсе перашкоды (Зоська звяртаецца да Сымона: «саколе ты мой заркавокі» [4, с. 235]).

Цікава, як па-майстэрску стварае Я. Купала дэялогі. Марыля і Сымон дастаткова эмацыянальна абмяркоўваюць сітуацыю, якая склалася, і свае далейшыя дзеянні. Данілка ў гэты час застаецца адзіным спакойным і ўстаўляе свае мудрыя бессэнсоўныя (на яго не звяртаюць зусім ніякай увагі) і глыбокія, трапныя каментарыі. А ў іншы раз Данілка цікавіцца пытаннем, навошта людзі паміраюць. Марыля не ведае, што сказаць, таму карыстаецца дастаткова звычайнымі гатовымі фразамі: «нічога не парадзіш», «так устроена». Выказванні матулі і малога сына ўтвараюць кантраст. Маці змірылася з існуючым станам, Данілка – не. Марыля, занятая будзённымі клопатамі і трывогамі, не думае пра пытанні жыцця і смерці, Данілку толькі яны і хвалююць, бо адказ на іх дае магчымасць адказаць на пытанне, чаму з сям’ёй здарылася такая бяда. Праблема смяротнасці людзей для яго непасрэдна звязаная з праблемай руйнавання таго, што будзецца (варта згадаць Біблію, дзе Ісус кажа пра тое, што можа аднавіць зруйнаваны храм, маючы на ўвазе пад храмам сябе, а пад руйнаваннем і новай будоўляй – сваю будучыню – смерць і ўваскрэшэнне [гл. Іаан: 2; 19–22]). На думку Данілки, дзеянні дарослых абсурдныя – яны будуць хаты, а потым самі іх раскідваюць. Абсурднай з’яўляецца і смерць – чалавек нараджаецца, каб потым памерці. Тут Данілка займае не дарослую, а хутчэй дзіцячую пазіцыю, ускладае спадзяванні на чарадзейную крыніцу, якая дасць яму і яго бліжэйшым вечнае жыццё.

Данілка – адзіны, каго не надта турбуе знішчэнне хаты. Ці, хутчэй, сцен хаты. Ён лічыць, што так стала нават свабодней. Дом, паводле яго меркаванняў, – гэта ўвесь свет. Дах – неба. Хата ўжо разбураная, а Данілка працягвае гаварыць пра дом, які ёсць, – пра сям’ю («Уцякайма скарэй адгтуль, а то яшчэ і наш дом загарыцца! [4, с. 260]. Ён хутка знаходзіць сабе і іншым дзеям прытулак – сабачую будку (таксама сімвалічны момант у творы, – жыллё людзей раскіданае і дзеці займаюць «кватэру» сабакі, якую ніхто не зачэпіў). Дарэчы, Данілка ўвесь час клапоціцца пра малых брата і сястру. Менавіта ён выводзіць іх з хаты, якую руйнуюць, калі астатнія чакаюць, пакуль бацька вернецца і скажа, што ім рабіць далей.

Характарыстыка жыццёвай пазіцыі Данілки была б няпоўнай без звароту да таго маналогі, у якім хлопчык тлумачыць, што яму зусім не крыўдна, калі яго называюць дурным, бо дурны – гэта тое аблічча, пад якім так зручна хавацца. Разумных, лічыць Данілка, кожны дзяўбе, ад разумнага нечага патрабуюць, з разумных у першую чаргу пытаюць, іх б’юць. А ўсё таму, што разумных баяцца.

Аднак, нягледзячы на тое, што Данілка бачыць і разумее болей, чым некаторыя дарослыя, ён застаецца малым, які спрабуе адаптавацца ў дарослым свеце, прыстасавання нежак да абсурднасці тых умоў і правілаў жыцця, якія стварылі старэйшыя і супраць якіх дзіця нічога не можа зрабіць. Трэба сказаць, што Я. Купала падмае ў творы сур’ёзную праблему адказнасці людзей не толькі за сваю будучыню, але і будучыню дзяцей, новага пакалення. У «Раскіданым

гнязде» на вуліцу былі выкінутыя не толькі дарослыя, якія неяк могуць прасябе паклапаціцца, але і дзеці, якім наканавана праз сквапнасць старэйшых жабраваць. Зварот пісьменнікаў да дзіцячых вобразаў, да асаблівасцяў псіхалогіі дзяцей тым болей важны, што такім чынам нагадваецца: гэты свет належыць не толькі дарослым.

Літаратура

1. Бахтин, М. Проблемы поэтики Достоевского / М. Бахтин. – М.: Изд. худ. лит., 1972. – 472 с.
2. Васючэнка, П. В. Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм / П. В. Васючэнка. – Мінск: МДЛУ, 2004. – 155 с.
3. Нечаенко, Д. М. Сон, заветных исполненный знаков: Таинства сновидений в мифологии, мировых религиях и художественной литературе / Д. М. Нечаенко. – М.: Юрид. лит., 1991. – 304 с.
4. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 2001. – Т. 7.: драматычныя паэмы і п'есы. – 399 с.

Фан Юань (Китай)

ОСОБЕННОСТЬ ВЫРАЖЕНИЯ ПРИЧИННО-СЛЕДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ В РУССКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Развитие грамматических систем разных языков вызывает значительное расширение значений категорий художественного текста, в том числе и каузальности. Использование их в художественном тексте подчинено универсальным философским законам актуализации необходимой информации. Антропоцентрический характер современных языковых процессов вызвал тенденцию к усовершенствованию механизмов регулирования языковой системы, что повлияло на корреляцию между развитием мышления и материальными средствами его выражения. В связи с этим типологическое описание категорий текста с выявлением специфики языковых явлений и закономерностей их функционирования стало одним из приоритетным направлений отечественного и зарубежного языкознания.

Одним из сложных и актуальных вопросов грамматики текста является категория каузальности. Названная проблема, безусловно, в определенной степени исследована, но до сих пор ведутся дискуссии относительно анализируемой категории. Представители структурной школы (С. В. Начёрная, Е. А. Долгова, А. В. Проскурина и Ма Бэйцзя) рассматривают каузальность как систему языковых средств для выражения названных значений в тексте [1–3; 6]. В работах семантического направления (Н. И. Рец, А. Р. Губанов, М. Ю. Селиванова и Чень Чаньлай) исследуются оттенки каузальных отношений, их функционирование в художественном тексте [4; 5; 7]. Разные концепции трактуют категорию каузальности, исходя из методологических принципов соответствующей лингвистической школы и направления. Актуальность работы обусловлена необходимостью типологического описания категории каузальности в языках разного строя с выявлением специфики реализации причинно-следственных отношений в русском и китайском языках.

Важным средством выражения каузальных отношений выступают союзы *потому что, так как, поскольку, ибо, раз*. Это объясняется широкими возможностями полипредикативных конструкций, где придаточная часть выражает причинно-следственные отношения в полной мере: *Я, как только вышел на Савеловском, выпил для начала стакан зубровки, потому что по опыту знаю,*